

**ПАМ'ЯТЬ ІСМАЇЛА ГАСПРИНСЬКОГО
ВШАНУВАЛИ В КИЄВІ:
МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
“ІСМАЇЛ-БЕЙ ГАСПРИНСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ СИН
КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ
(до 100-річчя від дня його смерті)”**

Особистість видатного кримськотатарського просвітителя, мислителя, філософа та політика Ісмаїл-бея мурзи Мустафаоглу Гаспринського мала велике значення для історії та культури як кримськотатарського народу, так і тюркських народів та всього мусульманського світу. Важко переоцінити його багаторічну працю в різних гуманітарних галузях, розробку проблеми історичної долі та перспектив розвитку мусульманства, мусульмансько-християнських зв'язків, тюркської спільності народів; його спадок необхідно вивчати, осмислювати та пропагувати, бо й сьогодні татарському, українському читачеві та й усьому світу вкрай необхідні ті прогресивні та гуманістичні ідеї, поширювачем яких був високоосвічений та мудрий лідер свого народу Ісмаїл-бей Гаспринський. До цього часу в нашій країні було недостатньо зроблено для висвітлення діяльності цього вченого, а втім поширення уявлення про І. Гаспринського серед широкого загалу не лише кримськотатарського, а й українського населення країни як про кримськотатарського Шевченка дає ключі для формування взаєморозуміння між двома базовими етносами країни, вивчення базових елементів кримськотатарської культури.

Зростаючий у всьому світі інтерес до постаті та ідей видатного тюркського вченого був зумовлений ще й тим, що ЮНЕСКО включила 100-ту річницю від дня кончини І. Гаспринського у лист пам'ятних дат 2014 року. Зважаючи на це, Україна та Турецька Республіка об'єднали зусилля, аби гідно вшанувати пам'ять нашого співвітчизника. Тому Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України у співробітництві з Громадською організацією “Земляцтво кримських татар у м. Києві”, Інститутом філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та за підтримки і сприяння Турецького агентства зі співробітництва та координації (ТІКА) й Офісу з питань культури та інформації Посольства Туреччини в Україні організували та провели 12 листопада 2014 р. в Києві Міжнародну наукову конференцію “Ісмаїл-бей Гаспринський – видатний син кримськотатарського народу (до 100-річчя від дня його смерті)”.

Конференція ставила за мету підняти на вищий рівень знання про І. Гаспринського та його внесок у світову гуманітаристику, встановити політичну вагу Гаспринського в Криму та на міжнародній арені, розбудову знання про вітчизняну іншомовну періодику та її значення для мусульманського світу XIX–XX ст., унаочнення конференційних, освітніх та ін. зв'язків кримськотатарських інтелектуальних кіл зі світовими осередками та провідними діячами культури, сприяти перекладові та аналізу кращих взірців вітчизняного кримськотатарського красного письменства в особі Гаспринського-письменника.

У роботі конференції узяли участь голова Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров, Надзвичайний та Повноважний Посол Республіки Туреччина в Україні Йонет Джан Тезель, Надзвичайний та Повноважний Посол Азербайджану в Україні Айнулла Мадатлі, проректор КНУ імені Тараса Шевченка Петро Бех,

генконсул Туреччини в Україні Нур Сагман, координатор офісу Турецької агенції співробітництва та координації в Україні Хаджибайрам Болат, радник з питань культури та туризму Берат Йилдиз, директор а/к “Турецькі авіалінії” у Києві Хакан Йилмаз, науковці-тюркологи з України та Туреччини, представники турецької діаспори та кримськотатарського земляцтва, студенти та аспіранти.

Роботу міжнародної конференції відкрив в. о. директора Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України Олександр Богомолов, котрий стисло окреслив сфери діяльності Ісмаїла Гаспринського та його роль у підтримці та розбудові національного творчого потенціалу кримськотатарського народу шляхом видання газети “Терджиман” кримськотатарською мовою. Він наголосив, що кримськотатарське відродження завдячує саме постаті Ісмаїла Гаспринського.

У вітальній промові Рефат Чубаров підкреслив, що своєю безцінною спадщиною І. Гаспринський не лише зробив внесок у культуру корінного народу Криму, а й заклавав фундамент демократичних традицій кримськотатарського політичного руху. “І сьогодні, під час анексії Криму, вшанування постаті Ісмаїла Гаспринського на часі, адже завдяки його активній діяльності 70 років тому кримські татари змогли вистояти проти окупації Криму та вигнання їх Російською імперією з власних земель. У 2014 році історія повторюється: кримські татари знову в небезпеці. Так сталося, що ми не можемо провести заходи, присвячені Ісмаїлу Гаспиралі в Криму, оскільки півострів окупований. Проте 1914-й і 2014-й відрізняються тим, що тоді ми були наодинці з агресором, а зараз з нами Україна та Київ як центр українства, який сьогодні нас приймає”, – наголосив Рефат Чубаров у своєму виступі, закликаючи вивчати та духовно жититися напрацюваннями великого предка.

Незважаючи на те, що національний лідер кримськотатарського народу, уповноважений Президента України у справах кримських татар Мустафа Абдульджеміль Киримоглу (Мустафа Джемільєв) не зміг прибути на конференцію, він надіслав письмове звернення, де, порівнюючи умови доби Гаспринського із сучасними подіями, зазначив, що великий тюркський просвітник відіграв велику роль в оживленні релігії та культури кримських татар, котрі в XIX ст. перебували під утисками Російської імперії: “Сьогодні кримські татари знову стали жертвами імперської політики Росії, яка знову проводить у Криму репресії щодо представників інтелігенції та духовенства. У таких умовах особливо важливим і актуальним є вивчення ідей Гаспринського”.

Вітаючи учасників конференції, Надзвичайний та Повноважний Посол Турецької республіки в Україні Йонет Джан Тезель наголосив на великому значенні Гаспринського для історії та культури турецького та усіх тюркських народів, всього мусульманського світу: “...І через сто років після смерті Ісмаїл Гаспиралі, як ми називаємо його в Туреччині, дарує нам надію і натхнення. Надію, тому що він показав, що великі ідеї навіть з мінімальними інструментами втілення можуть трансформувати суспільство. Натхнення, тому що багатогранність його наукової думки і політико-культурних поглядів і сьогодні є актуальною”.

На думку Надзвичайного та Повноважного Посла Азербайджану в Україні Ейнулли Мадатлі, діяльність Гаспринського становила значну частину культурних контактів Криму та Азербайджану: «Ісмаїл Гаспринський знався на азербайджанській культурі і вивчав досвід піонерів азербайджанської преси. У свою чергу, газета Гаспиралі “Терджиман” (“Перекладач”), яка почала виходити в 1883 році і проіснувала майже 35 років, довгий час була першою газетою тюркською мовою в Криму і Російській імперії й дуже популярною, в тому числі в Азербайджані», – розповів пан посол.

У рамках наукової конференції відбувся прем’єрний показ підготованого державним турецьким телебаченням документального фільму “Ісмаїл-бей Гаспринський”

режисера Зафера Каратая – голови Фонду підтримки Криму “Емель”, представника Меджлісу кримськотатарського народу в Туреччині. Супроводжуваний українськими субтитрами, фільм висвітлив віхи життя, просвітницьку та видавничу діяльність Гаспринського, його творчість і вплив на тюркські й мусульманські народи. Лейтмотивом конференції та дороговказом для її учасників стали фінальні у фільмі слова самого Ісмаїл-бея Гаспринського: “Якщо ти хочеш прислужитися народові, почни з того, що у твоїх силах...”

Після перегляду фільму учасники прослухали лекцію професора університету Бількент (Анкара), фахівця з історії Криму Хакана Кирилми, що відзначалася високим професійним рівнем, була сповнена палкого натхнення та патріотизму, просякнута духом підтримки України. Відомий турецький історик наголосив на тому, що Гаспринський обстоював ненасильницькі методи боротьби за права кримськотатарського народу, і сьогодні кримські татари, що за останні два століття кілька разів опинялися віч-на-віч із загрозою знищення, пильно дотримуються цих заповідей, хоча нинішня спадкоємиця великодержавного царату Росія знову ввергла кримських татар у поневолення: “Ідеї Гаспринського стали основою світогляду нового покоління небайдужих освічених кримських татар і поширилися далеко за межі Криму. Всі тюркські народи визнають великий внесок Гаспиралі в їхню національну історію”, – сказав Кирилми.

У доповіді “Місце Ісмаїл-бея Гаспринського у світовому мусульманському русі” провідний н. сп. Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського к. ф. н. Ю. М. Кочубей висвітлив такий маловідомий в Україні аспект, як пов’язаність діяльності Гаспринського з могутнім реформаторським рухом у мусульманстві в XIX ст. Вона вийшла далеко за рамки Російської імперії і становила органічну частину процесу загальномусульманського відродження: «... Гаспринський “породив джадидистський рух”, який дуже спричинився до пробудження мусульман Росії, а запропонований Ісмаїл-беєм новий метод навчання відкривав нові великі можливості... по суті, він став піонером оновлення системи і принципів освіти у світі ісламу». Це дає підстави бачити його постать не тільки як просвітителя кримськотатарського народу, а й одного з діячів мусульманського відродження XIX – початку XX століття, що торували нові шляхи на широких просторах мусульманського світу.

Дослідник реформи системи мусульманських медресе наприкінці XIX – на поч. XX ст. к. ф. н. Наріман Абдульваап нерозривно пов’язує усю ідею реформ з іменем Ісмаїл-бея Гаспринського, адже ініціатор революційних реформ Гаспринський «свої ідеї ґрунтував на принципово новому методі, поставивши проблему в масштабах мусульман усієї Російської імперії та використавши найпотужніший інструмент у вигляді органу друку (газета “Терджиман”)». Завдяки цьому на кінець XIX – поч. XX ст. серед мусульман Російської імперії формувалася окрема від державної, паралельна система вищої національної освіти, що на наявну основу конфесійних навчальних закладів накладала значну частку, ба навіть перевагу світських дисциплін.

Доцент кафедри тюркології КНУ імені Тараса Шевченка І. Покровська присвятила свій виступ ролі І. Гаспринського у розвитку кримськотатарської періодики як видавця газети “Терджиман”, яка висвітлювала гострі питання тюркського мусульманського світу й одночасно об’єднувала його новітніми ідеями від Єгипту до Японії. Особистість мислителя, філософа, письменника, видавця та політичного діяча Ісмаїл-бея мурзи Мустафаоглу Гаспринського, що об’єднав передові знання Заходу і Сходу, мала непересічний вплив на розбудову прогресивного суспільства, сприяла дружбі, конфесійній терпимості та співпраці між народами.

Представниця династії Гаспринських, викладач Таврійського національного університету Гульнар Сеїтванієва у своїй доповіді торкнулася теми гумору та сатири

на сторінках періодичних видань Гаспринського. На її думку, заснований Гаспринським тижневик “Ха-ха-ха” полишив помітний слід у фонді кримськотатарської національної культури поч. ХХ ст., проте комплексне вивчення тюркської сатиричної журналістики тієї доби зберігає свою актуальність як з точки зору літературознавства та культурології, так і лінгвістики, адже ідеї І. Гаспринського щодо спільної тюркської мови “лісан-і умумі” знайшли відображення і на сторінках його сатиричних видань.

Науковий працівник музею І. Гаспринського Е. Абібуллаєва доповіла учасникам про нові факти з історії формування та розвитку Меморіального музею Ісмаїла Гаспринського, що розташований у будівлі колишньої друкарні та редакції газети “Терджиман”. Вона торкнулася також науково-дослідницької, фондової та видавничої діяльності музею в наші дні, перспектив розвитку, збереження та дослідження, а також заходів з популяризації спадщини Ісмаїла Гаспринського.

Організатори та учасники конференції підтвердили: визначення ролі Ісмаїл-бея Гаспринського у відродженні ідентичності кримськотатарського народу та його місця у світовому мусульманському русі мусить підштовхнути українців до більш глибокого усвідомлення внеску вітчизняної кримськотатарської інтелігенції у світову культуру. Проведення такого наукового заходу стало черговим планомірним кроком у справі взаємної просвіти української та кримськотатарської спільнот.

І. М. Дрига